

JAZYKOVÁ POLITIKA EÚ 2

Petra Jesenská
KAA FHV UMB

Deklarovaným právom všetkých členských krajín je byť (vy)počutý a dostávať informácie vo svojom národnom materinskom jazyku, ktorý je rovnoprávny s ostatnými jazykmi v Európskej únii (ďalej len Únia). A práve tu dochádza ku kolízii deklarovaného práva s realitou. Jazyková diverzita Únie je súčasťou jej historickej výbavy a kultúrneho dedičstva, a preto si zaslúži táto oblasť našu pozornosť. Jazyky, ktoré sa v Únii používajú, možno podľa Cinka (1998/99, s.82) rozdeliť do troch základných skupín:

- 1. skupinu tvoria jazyky so statusom štátneho, úradného alebo oficiálneho jazyka členskej krajiny. Z hľadiska stredoeurópskeho pozorovateľa Cink ďalej delí túto skupinu na tri podskupiny:
 - a) veľké, čiže rozšírené a často používané jazyky – angličtina, francúzština, nemčina;
 - b) relatívne veľké, ale z hľadiska európskeho kontextu menej používané jazyky – španielčina, portugálčina, taliančina; v strednej Európe – poľština, ukrajinčina a ruština;
 - c) stredne veľké až malé alebo menej rozšírené jazyky s počtom hovoriacich od 2 do 20 miliónov – všetky ostatné oficiálne jazyky Únie a úradné jazyky členských a prístupujúcich krajín – slovenčina, čeština a pod.

Všetky jazyky sú si v deklaratívnej podobe rovné a podľa Nariadenia I Európskeho spoločenstva z roku 1958 a aj podľa neskorších predpisov používané inštitúciami Únie. Koncom päťdesiatych rokov dvadsiateho storočia to nepredstavovalo žiadny problém – zakladajúcimi členmi Spoločenstva pre uhlie a oceľ bolo Nemecko a Francúzsko a používanie jazyka bolo jasné – nemčina a francúzština. Pri súčasnom integračnom tempe a počte jazykov je multilingválny model neudržateľný, hoci Úniou ustavične preferovaný.

- Do 2. skupiny patria jazyky národnostných menšín, ktorými podľa odhadov hovorí približne 40 miliónov občanov Európy. Spoločensko-politický status týchto jazykov sa nachádza na rôznom stupni vývoja, považujú sa skôr za regionálne jazyky. V Únii je známych viac ako 40 autochtónnych menšinových alebo regionálnych komunít a z aspektu miery oficiálneho statusu na danom území ich možno rozdeliť na dve podskupiny:

a) menšinové jazyky, ktoré sú väčšinovým alebo oficiálnym jazykom susedného štátu – prípad maďarčiny na Slovensku, Slovinsku, Chorvátsku a Rumunsku;

b) menšinové jazyky bez jazykového zázemia susedného štátu, ale na území, kde sa používajú, sú uznávané ako oficiálne jazyky menšín – lužická srbčina v Nemecku, alebo nie sú uznané ako oficiálny jazyk – prípad bretónčiny, korzičtiny a akvitánčiny na francúzskom území.

Definovanie jazyka národnostnej menšiny je často problematické z hľadiska kultúrneho aj politického. Brusel môže počet jazykov menšín z pobaltských krajín len odhadovať.

- 3. skupina združuje jazyky emigrantov, resp. migrantov – na Slovensku aj v Čechách je to prípad vietnamčiny, čínštiny alebo ukrajinčiny. Rozlišujeme dve podskupiny:

a) jazyky vnútornej migrácie v rámci Únie – napríklad slovenčina v Čechách, taliančina v Nemecku alebo portugalcina vo Francúzsku;

b) jazyky migrantov prichádzajúcich z nečlenských krajín do krajín Únie – napríklad spomínaná vietnamčina na Slovensku, turečtina v Rakúsku a Nemecku alebo rozšírená arabčina vo Francúzsku.

Ako vlastne riešiť problematiku používania jazykov v Únii? Teoreticky prichádzajú do úvahy približne štyri okruhy možností:

- Multilingválnosť,
- Jazyková živelnosť,
- Mono/bi/trilingválnosť,
- Umelý (neutrálny, plánový) jazyk.

Zamyslime sa nad pozitívami i negatívami každej z možností a dôsledkami, ktoré by z nich následne vyplynuli.

1. Multilingválnosť je problematická z hľadiska ľudských zdrojov, hoci poskytuje nesmierne množstvo pracovných príležitostí pre prekladateľov, tlmočníkov, administrátorov a iných pracovníkov potrebných na jazykovo bezproblémový priebeh rokovaní Únie. Zároveň je multilingválnosť prvou z možností, ktorá sa uplatnila s ohľadom na rovnosť jazykov, hoci táto ostáva skôr v iluzórnej rovine, pretože sa týka výlučne oficiálnych a úradných jazykov členských štátov, nie jazykov ich menšín. V prípade katalánčiny, baskičtiny a iných menšinových jazykov používaných v Španielsku to od 16. novembra 2005 neplatí, pretože vtedy vstúpilo do platnosti ich používanie v inštitúciách Únie. Tvrdenie o absentovaní zastúpenia minoritných jazykov v inštitúciách Únie však možno aplikovať na jazyky všetkých ostatných jazykových menšín (Rómov a Rusínov na Slovensku, Lužických Srbov v Nemecku, Valónov vo Francúzsku a podobne.). Podľa Samsona (2004) týmto všetkým upiera Únia právo byť počutí a právo komunikovať s euroinštitúciami v materinskom jazyku. Ďalší problém sa týka rovnoprávnosti teraz už dvadsiatich úradných jazykov Únie, ktoré sú formálne rovnoprávne, no nie rovn(ocenn)é. Súhlasíme s názorom Samsona, ktorý tvrdí, že „trvanie na rovnosti všetkých úradných jazykov bez rozdielu je nerealistické a vlastne aj pokrytecké“ (Samson, 2004, str. 20). Únia akoby dúfala, že sa celá situácia akosi „utrasie“ a bude sa samoregulovať. S týmto názorom je totožná ďalšia možnosť, ktorú následne uvádzame:

2. Prenechanie jazykov svojmu osudu a ponechanie veciam živelný priebeh pôsobí slobodne a demokraticky. V podstate to znamená politicky vôbec nezasahovať a dovoliť „trhu“ jazykov, aby sa situácia vyriešila v závislosti od potrieb používateľov konkrétneho jazyka. V reálnej jazykovej praxi to znamená jedno: postupne sa vypracuje jeden jazyk na „oficiálnejšiu“ úroveň v neprehľadnej spleti multilingválneho prostredia, čo bude asi potrebné, ak chce Únia

určovať a presadzovať jednotnú zahraničnú politiku. Ukazuje sa, že víťazným jazykom sa stala angličtina bez ohľadu na intenzitu politického úsilia zmariť jej ambície. Ak si svoju pozíciu vybojuje len jeden či dva jazyky, pôjde v podstate o mono/bilingválnosť (pozri nižšie).

3. Monolingválnosť, bilingválnosť alebo trilingválnosť je rovnako nespravodlivá ako predchádzajúce dva návrhy. Prirodzené monolingválne postavenie jediného univerzálneho jazyka postupne nadobúda angličtina bez ohľadu na silu, s akou sa ostatné jazykové spoločenstvá bránia. Angličtina sa *de facto* stala víťazným jazykom v zmysle hesla o výmene dominujúcich jazykov. Angličtine sa ostatné jazyky pochopiteľne bránia, pretože sa obávajú nielen lingvistického vplyvu angličtiny, ale najmä kultúrno-spoločenských presahov do národných kultúr neanglofónnych členských krajín, čo odmietajú akceptovať najmä veľké štáty typu Francúzska a Nemecka. Na Slovensku vznikla Pracovná skupina IX. pre jazykovú politiku v zjednocujúcej sa Európe, ktorej jedným z koordinátorov je Ivo Samson, riaditeľ Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku (SFPA). Cieľom skupiny je vypracovať pre vládu Slovenskej republiky odporúčania, ktoré pomôžu vyriešiť postavenie slovenčiny v rámci Únie so zreteľom na jazykovo spravodlivú komunikáciu. Vo vnútri pracovnej skupiny sa vyčlenili dva prúdy – časť odborníkov zastáva názor rozvoja angličtiny ako univerzálneho komunikačného prostriedku Únie a iná časť odborníkov vidí optimálne riešenie v používaní neutrálneho jazyka.

4. Používanie jedného univerzálneho neutrálneho (umelého) jazyka (napr. esperanta) je však rovnako sporné ako predchádzajúce návrhy. Keď hovoríme o univerzálnom umelom jazyku, máme na mysli jazyk medzinárodného charakteru. Umelo vytvorený jazyk má svoje špecifiká, ktorými sa líši od prirodzených jazykov. Snahy vytvoriť umelý univerzálny racionálny logický jazyk medzinárodného spoločenstva sú staré ako ľudstvo samo, odkedy si začalo uvedomovať nesmierny potenciál jazyka manipulovať ľudskou myslou. Základnou črtou

umelého jazyka je, že jeho zákonitosti a pravidlá sú vopred dané, naplánované, z čoho vyplýva jeho systémová pravidelnosť, žiadne výnimky (charakteristický znak prirodzených jazykov, ktorých jazykové roviny sa nevyvíjali rovnomerne), logickosť a systémová jednoduchosť. Toto spôsobuje, že zvládnutie pravidiel a zákonitostí umelého jazyka je menej časovo náročné. Druhou základnou vlastnosťou umelého jazyka je, že ho študenti poznávajú smerom od ortografickej formy k ortoepickej.

Summary

The article is the second part of the Language Policy in the EU 1. The author classifies the European languages with regard to the way they are spoken in the particular member states. The writer also describes four possible language models for the Union and gives a reader their pros and cons.

Kľúčové slová

Jazyková diverzita, oficiálny/úradný/štátny jazyk, menšinové jazyky, umelý jazyk, angličtina.

Zoznam bibliografických odkazov

CINK, Pavel. 1998/99. Jazyková politika v nové Evropě (I). In : *Cizí jazyky*, roč. 42, číslo 5 – 6, Plzeň : Fraus, 1998/99, str. 82. ISSN 1210-1811
SAMSON, Ivo. 2004. Slovensko v EÚ: o čom sa nehovorí. In : *Dvojtyždenník Mosty*, Bratislava : Mosty, 2004, str. 20. ISSN 1335-6135